

ઉત્તર ગુજરાતની વિવિધ શાળાઓમાં યોજેલ ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ અંગે શાળાના આચાર્યો, કાઉન્સેલર અને બી. એડ્.ના તાલીમાર્થીઓના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ

પ્રા. કિરણબેન જે. પટેલ

એમ. એસ. સી., એમ. એડ્.

વ્યાખ્યાતા,

એલ. એન. પટેલ એજ્યુકેશન કોલેજ, કલ્યાણપુરા

1. પ્રસ્તાવના

શિક્ષક રાષ્ટ્રના નિર્માણનો તેમજ ભાવિ નાગરિકોનો ઘડવૈયો છે. એટલે જ શિક્ષક માત્ર વર્ગ અધ્યાપન સિવાય અન્ય શાળાકિય કામગીરીને અને પોતાની ભૂમિકાને સાચા અર્થમાં સમજે તે જરૂરી છે. આ હેતુ સિધ્ધ કરવા વિવિધ તાલીમ સંસ્થાઓમાં તાલીમાર્થી માટે ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમો યોજાય છે. આ કાર્યક્રમની શી ઉપયોગીતા છે? શુ ઉણપો છે? શી ફળીભૂતતા છે? તે જાણવાનો આ નાનકડા સંશોધનનો હેતુ હતો જે હેતુ ધ્યાનમાં લઈ આ સંશોધન હાથ ધરાયું.

2. સમસ્યા કથન

“ઉત્તર ગુજરાતની વિવિધ શાળાઓમાં યોજેલ ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ અંગે શાળાના આચાર્યો, કાઉન્સેલર અને બી. એડ્.ના તાલીમાર્થીઓના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ”

3. શબ્દોની વ્યાખ્યા

3.1 ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ

બી. એડ્. અભ્યાસક્રમ અંતર્ગત ઈન્ટર્નશીપ એટલે બી. એડ્.ના તાલીમાર્થીઓને શિક્ષકના વ્યવસાય માટે સંપૂર્ણ સજ્જ થવા માટે પૂરી પાડવામાં આવતી સુવિધા કે જેમાં ...

- તાલીમાર્થી શાળામાં પુરા સમય માટે સર્વે કાર્યોમાં ઓતપ્રોત થશે.
- શાળા પર્યાવરણની બધી જ હકારાત્મક વાતોને ગ્રહણ કરશે.
- સફળ શિક્ષક બનવા માટેના બધા જ અનુભવો પ્રાપ્ત કરશે.
- પ્રાપ્ત કરેલ સૈધ્ધાંતિક જ્ઞાનને પ્રાયોગિક કાર્ય દ્વારા ચકાસશે.
- અધ્યાપનની સાથે વહિવટી કાર્યને પણ સમજશે.
- સફળ શિક્ષક બનવા સજ્જ થશે.

3.2 આચાર્ય

શાળાનું સપૂર્ણ વ્યવસ્થાપન અને નેતૃત્વ અદા કરનાર વ્યક્તિ.

3.3 કાઉન્સેલર

કોઈપણ શાળાના આચાર્ય પછીનો હોદ્દો ધરાવતી વ્યક્તિ. સામાન્ય રીતે નિરીક્ષક (સુપરવાઈઝર) કહેવાય છે. આવી વ્યક્તિ શાળામાં ઈન્ટર્નશીપ માટે તાલીમાર્થીઓને વડીલ તરીકે હુંફ પુરી પાડી શૈક્ષણિક કામગીરીથી વાકેફ કરે અને જરૂર પડે ત્યાં માર્ગદર્શન પુરૂ પાડે.

3.4 બી. એડ્.ના તાલીમાર્થી

સ્નાતક થયેલ વિદ્યાર્થી જે માધ્યમિક શિક્ષક તરીકે માધ્યમિક શિક્ષણ પ્રશિક્ષણ સંસ્થામાં તાલીમ લઈ રહ્યો હોય તે.

4. સંશોધનના હેતુઓ

બી.એડ્.ના તાલીમાર્થીઓએ વિવિધ શાળાઓમાં કરેલ ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમની અસરકારકતા અંગેના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ કરવો જેમાં...

1. શાળાના આચાર્યોના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ કરવો.
2. જે તે શાળાના કાઉન્સેલરના આ કાર્યક્રમ અંગે અભિપ્રાયો મેળવવા.
3. બી. એડ્.ના તાલીમાર્થીઓના આ કાર્યક્રમ અંગેના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ કરવો.

5. સંશોધનના પ્રશ્નો

એલ. એન. પટેલ એજ્યુકેશન કોલેજના બી. એડ્. તાલીમાર્થીઓએ ઉત્તર ગુજરાતની વિવિધ માધ્યમિક શાળાઓમાં કરેલ ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ કેવો હતો? શાળાના આચાર્યોની દ્રષ્ટિએ આ કાર્યક્રમ કેટલો ઉપયોગી હતો? શાળાના કાઉન્સેલરની દ્રષ્ટિએ તાલીમાર્થીઓનું કાર્ય કેવું રહ્યું? આ કાર્યક્રમ થકી તાલીમાર્થીઓને કેવા અનુભવો મળ્યા? તાલીમાર્થીઓ માટે આ કાર્યક્રમ જીવન ઘડતર માટે ઉપયોગી છે?

6. સંશોધનનું મહત્વ

આ નાનકડું સંશોધન ઉચ્ચ શિક્ષણના વિશાળ પરિપ્રેક્ષ્યમાં અને તાલીમાર્થીઓના ઘડતર માટે ઘણું મહત્વ ધરાવે છે. આ કાર્યક્રમ થકી બી. એડ્. તાલીમ લઈ રહેલા તાલીમાર્થીઓને

1. શૈક્ષણિક અને વહિવટી કાર્યનો વાસ્તવિક અનુભવ થાય છે.
2. પોતાની મર્યાદાઓનો ખ્યાલ આવે છે. જે તે શાળાના પર્યાવરણ, ભૌતિક સુવિધાનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે. જે તેને તેના વ્યવસાયમાં ખૂબ જ ઉપયોગી નીવડે છે.
3. આ સંશોધન તાલીમી કોલેજના તાલીમાર્થીઓ માટે તેમજ શિક્ષણ ક્ષેત્ર માટે અન્ય અભ્યાસુ માટે તેની વિશેષતા અને મર્યાદા જાણવા અત્યંત ઉપયોગી બને છે. આ સંશોધન

ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમની ઉપયોગીતા અને મર્યાદા જાણવા હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. જેથી શિક્ષણ, સમાજ અને સંસ્થાને ઉપયોગી છે.

7. સંશોધનની મર્યાદા

1. આ સંશોધન માત્ર ઉત્તર ગુજરાતના મહેસાણા, પાટણ, સાબરકાંઠ, બનાસકાંઠા જિલ્લાઓની માધ્યમિક શાળાઓ પૂરતુ મર્યાદિત હતું.
2. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં આચાર્ય, કાઉન્સેલર, તેમજ તાલીમાર્થીઓ માટે સ્વ રચિત મુક્ત જવાબી અભિપ્રાયાવલીનો ઉપયોગ કર્યો હતો આ કારણે અભિપ્રાયાવલીની મર્યાદા સંશોધનની મર્યાદા બની રહેશે.
3. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માત્ર એલ. એન. પટેલ એજ્યુકેશન કોલેજના તાલીમાર્થીઓના અભિપ્રાયો ઉપયોગમાં લીધા છે.
4. પ્રસ્તુત સંશોધન ઉત્તર ગુજરાતની માત્ર 20 શાળાઓ પૂરતુ મર્યાદિત હતું.

8. સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો.

9. સંશોધનનું વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનો

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વ્યાપવિશ્વ તરીકે ઉત્તર ગુજરાતના 4 જિલ્લાઓની માધ્યમિક શાળાઓના આચાર્યો, કાઉન્સેલર અને એલ. એન. એલ. પટેલ એજ્યુકેશન કોલેજના તાલીમાર્થીઓનો સમાવેશ થાય છે. જેમાં એલ. એન. પટેલ એજ્યુકેશન કોલેજના 77 તાલીમાર્થીઓ દ્વારા ઈન્ટર્નશીપ માટે પસંદ કરેલ ઉત્તર ગુજરાતની 20 શાળાઓના આચાર્યો અને કાઉન્સેલર નમૂના તરીકે પસંદગી પામ્યા.

10. સંશોધનનાં ઉપકરણો

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં બી. એડ. કોલેજના અધ્યાપકોની મદદથી આચાર્યો માટે, કાઉન્સેલર માટે તેમજ તાલીમાર્થીઓ માટે સ્વરચિત મુક્ત જવાબી અભિપ્રાયાવલી રચવામાં આવી હતી. આ રીતે માહિતી મેળવવા કુલ ત્રણ અભિપ્રાયાવલીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

11. માહિતી પ્રાપ્તિની પ્રવિધિ

એલ. એન. પટેલ એજ્યુકેશન કોલેજ દ્વારા તા. 10/01/07 થી 17/01/07 સુધી એમ આઠ દિવસ માટે ઉત્તર ગુજરાતની વિવિધ શાળાઓમાં ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ યોજ્યો હતો. તાલીમાર્થીઓના શાળાની સંખ્યા ઠીક તેમજ વતનનો લાભ મળે તે રીતે જુથો બનાવ્યા હતા. સમગ્ર કાર્યક્રમની જાણ આચાર્યોને અગાઉથી પત્ર દ્વારા કરી અનુમતિ મેળવાઈ હતી. તા. 10/01/07ના રોજ તાલીમાર્થીઓ 11:00 વાગ્યે શાળાઓમાં પહોંચી ગયા. શાળાના આચાર્યો તથા શિક્ષકોએ સત્કાર કરી અભિવાદન કર્યું અને આચાર્યશ્રીએ શાળાનું સંચાલન વિશ્વાસથી તાલીમાર્થીઓને ફાળવ્યું હતું. તમામ અભિપ્રાયો

ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ પૂરો થતાં તેમને થયેલા અનુભવોના પરિપાકરૂપે છેલ્લા દિવસે મેળવ્યા હતા. આચાર્યો અને કાઉન્સિલર્સે સ્વેચ્છાએ અભિપ્રાયવલી ભરી આપી હતી. તાલીમાર્થીઓએ પણ પોતાના અભિપ્રાયો અભિપ્રાયવલીમાં ભરી આપ્યા હતા. આમ, આચાર્ય અને કાઉન્સિલર તથા તાલીમાર્થીઓએ માહિતી મેળવવા માટે ખૂબ સહકાર આપ્યો હતો.

12. માહિતીનું પૃથ્થકરણ અને અર્થઘટન

પ્રાપ્ત માહિતીનું પૃથ્થકરણ અને અર્થઘટન ગુણાત્મક પદ્ધતિ વડે આચાર્યો, અને કાઉન્સિલર અને તાલીમાર્થીઓના મંતવ્યો ટકાવારી વડે કરવામાં આવ્યું. જે નીચે સારણી 1, 2,3માં દર્શાવેલ છે.

સારણી 1

આચાર્યોના મંતવ્યોનું પૃથ્થકરણ ટકાવારી સાથે

ક્રમ	આચાર્યોના મંતવ્યો અને ટકાવારી		
1.	ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમની સમગ્ર રૂપરેખા સારી, સંતોષજનક અને તાલીમાર્થીઓને સંપૂર્ણપણે સજ્જ બનાવે તેવી છે. 100%	-	-
2.	તાલીમાર્થીઓ શૈક્ષણિક, વહિવટી સહઅભ્યાસિક બાબતોમાં સફળ થયા. 100%	-	-
3.	મુક્ત અભિવ્યક્તિ અને ઈતર વાંચનમાં તાલીમાર્થીઓમાં કયાશ જણાય છે. 55.55%	નિરૂતર 27.77%	કોઈપણ બાબતમાં કયાશ ન જણાઈ. 16.66%
4.	આ કાર્યક્રમ શાળાને વધુ ઉપયોગી થઈ શકે તે માટે કાર્યક્રમનો સમયગાળો વધારવો, તાલીમાર્થીઓનું જુથ મોટું અને દરેક વિષયના તાલીમાર્થીઓ જુથમાં સમાવવા અને શાળાની પરીક્ષા પહેલા કે બાદ કાર્યક્રમ ગોઠવવો જોઈએ. 77.77%	22.22%	-

સારણી 2

કાઉન્સેલરના મંતવ્યોનું પૃથ્થકરણ ટકાવારી સાથે

ક્રમ	કાઉન્સેલરના મંતવ્યો અને ટકાવારી		
1.	ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમમાં સમાવેશ બધી બાબતો યોગ્ય છે. 88.23%	નિરૂત્તર 11.76%	-
2.	તાલીમાર્થીઓ મહદંશે આ કાર્યક્રમમાં મારા માર્ગદર્શન હેઠળ કાર્ય કરવામાં સફળ રહે છે. 82.55%	17.64%	-
3.	તાલીમાર્થીઓ શૈક્ષણિક, વહિવટી સહઅભ્યાસિક બાબતોમાં વધુ સારી રીતે કાર્ય કરી શક્યા. 100%	-	-
4.	તાલીમાર્થીઓએ પોતાની સજ્જતા કેળવવા ઈતર વાંચન પર વધુ ભાર આત્મવિશ્વાસ કેળવવા, વિષયવસ્તુમાં વધુ તૈયારી બાબતોમાં વધુ પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. 78.47%	સજ્જતા કેળવવાની જરૂર નથી. 23.52%	-
5.	ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમને વધુ સફળ બનાવવા કાર્યક્રમનો સમયગાળો વધારવો, શાળાકીય પરીક્ષા ધ્યાનમાં રાખવી, અન્ય પ્રવૃત્તિ કરતાં પાઠો વધુ રાખવા. 58.83%	કાર્યક્રમ યોગ્ય 17.64%	કાર્યક્રમ દર વર્ષે યોજાય 23.52%

સારણી: 3

તાલીમાર્થીઓના મંતવ્યોનું પૃથ્થકરણ ટકાવારી સાથે

ક્રમ	તાલીમાર્થીઓના મંતવ્યો અને ટકાવારી		
1.	ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમનો સમયગાળો 12થી 15 દિવસનો રાખવો જોઈએ. 66.23%	સમયગાળો ઉચિત હતો. 33.76%	-

2.	ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ સમાવિષ્ટ બધી જ બાબતો યોગ્ય, મહત્વની શિક્ષક બનવા માટે અનિવાર્ય છે. 92.20%	નિરૂત્તર 5.19%	સહઅભ્યાસિક બાબતો વધુ 2.59%
3.	ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ દ્વારા શાળામાં થતાં વાસ્તવિક કાર્યો શીખી શકાય છે. 98.70%	1.30%	-
4.	આચાર્ય, કાઉન્સેલર તથા વિદ્યાર્થીઓ સાથે સાયુજ્યભર્યા સંબંધો કેળવી શક્યા. 100%		-
5.	ક્રિયાત્મક સંશોધન દ્વારા સારા ગુણોનો વિકાસ થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓ યોજીને શાળાની ગુણવત્તા સુધારણામાં યોગદાન આપી શક્યા. 63.63%	નિરૂત્તર 12.98%	ગુણવત્તાયોગ્ય 6.49% પ્રશ્ન સમજ્યા વગર જવાબ 16.81%

13. તારણો

13.1 આચાર્યોના મંતવ્યો

ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમની સમગ્ર રૂપરેખા સારી સંતોષજનક અને તાલીમાર્થીઓને સંપૂર્ણ સજ્જ બનાવે તેવી છે. આ કાર્યક્રમ દરમિયાન તાલીમાર્થીઓ શૈક્ષણિક, વહિવટી સહઅભ્યાસિક બાબતોમાં સફળ થયા પરંતુ અભિવ્યક્તિ અને ઈતર વાંચનમાં થોડી કચાશ જણાય છે. આ કાર્યક્રમનો સમયગાળો વધારવામાં આવે, કાર્યક્રમ શાળાકીય પરીક્ષાઓ પહેલા કે બાદ યોજવામાં આવે, તાલીમાર્થીઓનું જુથ મોટું અને દરેક વિષયના તાલીમાર્થીઓ સમાવવામાં આવે તો આ કાર્યક્રમ શાળાને ખૂબ જ ઉપયોગી નીવડે તેવો છે.

13.2 કાઉન્સેલરના મંતવ્યો

ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમમાં સમાવેશ બધી જ બાબતો યોગ્ય છે. તાલીમાર્થીઓ મહદંશે આ કાર્યક્રમમાં મારા માર્ગદર્શન હેઠળ કાર્ય કરવામાં સફળ થયા છે. તાલીમાર્થીઓ શૈક્ષણિક, વહિવટી સહઅભ્યાસિક બાબતોમાં વધુ સારી રીતે કાર્ય કરી શક્યા. તાલીમાર્થીઓ પોતાની સજ્જતા કેળવવા

ઈતર વાંચન પર વધુ ભાર, આત્મવિશ્વાસ કેળવવા, વિષયવસ્તુમાં વધુ તૈયારીની જરૂર છે. ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમને વધુ સફળ બનાવવા કાર્યક્રમનો સમયગાળો વધારવામાં આવે તો આ કાર્યક્રમ વધુ સફળ બનાવી શકાય.

13.3 તાલીમાર્થીઓના મંતવ્યો

ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમનો સમયગાળો 12 થી 15 દિવસનો રાખવો જોઈએ. ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમમાં સમાવિષ્ટ બધી જ બાબતો યોગ્ય, મહત્વની, શિક્ષક બનવા માટે અનિવાર્ય છે. ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ દ્વારા શાળામાં થતાં વાસ્તવિક કાર્યો શીખી શકાય છે. આચાર્ય, કાઉન્સેલર તથા વિદ્યાર્થીઓ સાથે સાયુજ્યભર્યા સંબંધો કેળવી શક્યા. ક્રિયાત્મક સંશોધન દ્વારા અને સારા ગુણોનો વિકાસ થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓ યોજીને શાળાની ગુણવત્તા સુધારણામાં યોગદાન આપી શક્યા.

14. સૂચનો

1. ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમનો સમયગાળો વધારવાની ભલામણ સમાજના દરેક વર્ગના કર્મચારી કરે છે. પરંતુ પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમની મર્યાદાને કારણે શક્ય નથી.
2. સમયગાળો વધારવા માટે તબિબિ શાખાની માફક તાલીમાર્થીઓની પરીક્ષાઓ બાદ શાળાના નવા શૈક્ષણિક સત્રના પ્રથમ સત્રમાં એકાદ માસનો ગાળો રાખવામાં અને પછી જ પરિણામ આવે એવી વ્યવસ્થા કદાચ વધારે ઉપયોગી નીવડે.
3. તબિબિ શાખામાં ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ દરમિયાન તે વિદ્યાર્થીઓને અમુક નાણાકિય ઉત્તેજન મળતુ હોય છે. શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં પણ જો આવું નાણાકિય ઉત્તેજન સરકાર તરફથી આપવામાં આવે તો તાલીમાર્થીઓને શિક્ષક હોવાનું ગૌરવ લાગે, શાળાઓની શૈક્ષણિક સુવિધાઓ પણ સચવાય અને શિક્ષણનું સ્તર ઉંચુ આવવાની શક્યતાઓ વધી જાય.

સંદર્ભ

- (1) ટેસાઈ, એચ. જી. અને ટેસાઈ કે. જી. “સંશોધન પદ્ધતિઓ અને પ્રવિધિઓ”.
- (2) Garratt, H. E. “Statistics in Psychology and Education”.